

osobnymi światami, lecz masowy nacisk argumentacji volkistowskiej doprowadził jednak szlachtę do ideologicznej bliskości do ruchu nazistowskiego, z drugiej strony miał silny wpływ na proces jej samodestrukcji.

Dysertacja Stephana Malinowskiego jest wydarzeniem w nauce. Zajmie ona z pewnością poczesne miejsce w nurcie liberalno-socjaldemokratycznej krytyki kierunków rozwoju Prus/Niemiec w XIX i XX wieku i debacie nad fenomenem nazizmu. Został on wzbogacony o nowe interpretacje klęski kompromisowego, „toryowskiego” konserwatyzmu w Niemczech. Może umocnić tezę o kolektywnej winie narodu niemieckiego, do której ważny głos dorzucił ostatnio Götz Ali (*Hitlers Volkssaat*). Jej miejsce dla polskiej nauki rozpatruję w kontekście niesłychanego zjawiska, jakim jest widoczny uwiad badań nad 1/ szlachtą niemiecką i ideologią konserwatywną, 2/ II wojną światową, w tym nad Generalplan Ost i okupacją hitlerowską w Polsce. Naukowe ustalenia Malinowskiego winny zostać koniecznie wzięte pod uwagę przez polskich historyków szlachty i konserwatyzmu, historyków naukowej syntezy Prus/Niemiec XIX i XX wieku oraz regionalnych syntez regionów byłego niemieckiego Wschodu. Przywykli oni do rozpatrywania kryzysów i przełomów w dziejach Niemiec, miejsca poszczególnych klas/grup społecznych w genezie III Rzeszy i ich odpowiedzialności za jej politykę wyniszczenia i podboju oraz tzw. niemiecką katastrofę 1945 roku, głównie z perspektywy dziejów państwa i klas [wielko]miejskich.

WŁODZIMIERZ STĘPIŃSKI (Szczecin)

Wojciech Maria Bartel, 1923-1992. Materiały z posiedzenia naukowego PAU w dniu 15 listopada 2002 (=Polska Akademia Umiejętności. Archiwum Nauki PAN i PAU. W służbie nauki nr 12, 2006), Kraków 2006, ss. 83.

Seria „W służbie nauki” należy do inicjatyw wydawniczych Polskiej Akademii Umiejętności, które mają metrykę urodzenia jeszcze świeżą, bo pochodzącą z roku 1998, ale dla nauki historii prawa posiadają niebagatelne znaczenie. Dwa z wydanych jej tomów poświęcone były koryfeuszom nauk historyczno-prawnych: Stanisławowi Kutrzebie (prezentowałem ten przygotowany przez Stanisława Grodzkiego tom na łamach CPH, t. LII, 2000, z. 1-2, s. 373-374) i Adamowi Vetulaniemu.

Ostatnio ukazał się tom zawierający ciekawe spojrzenia na życie i twórczość przedstawiciela kolejnego pokolenia krakowskich historyków prawa, Wojciecha Marii Bartla. Przedstawia on referaty wygłoszone na posiedzeniu naukowym PAU w listopadzie 2002 roku oraz zawiera fragmenty wspomnień Profesora z lat młodości (W.M.Bartel, „Słówek o mnie”. *Fragmenty wspomnień wojennych z lat 1939 i 1945*, s. 43-76). Autorami referatów są Waław Uruszczak („*Ars boni et aequi servitor*”. *Wojciech Maria Bartel – historyk prawa angielskiego, kościelnego i polskiego*), Stanisław Grodziski (*Wojciech Maria Bartel – badacz dziejów ustroju Polski*), ks. bp. Tadeusz Pieronek (*Profesor Wojciech Maria Bartel – kanonista, przyjaciel Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie*), Kazimierz Baran (*Akcenty anglosaskie w twórczości naukowej profesora Wojciecha Marii Bartla*) i ks. bp. Jan Kopiec (*Ludzie Kościoła w naukowej bibliografii profesora Wojciecha Marii Bartla*).

Zamieszczone w książce teksty, drukowane z okazji dziesięciolecia śmierci Wojciecha Marii Bartla i stąd – choć wolne od hagiografii – nie całkiem pozbawione jubileuszowej konwencji, ukazują Profesora na tle kilku pokoleń luminarzy krakowskiej szkoły historii prawa. Był on godnym kontynuatorem twórczości plejady takich mistrzów – twórców i reprezentantów krakowskiej szkoły historii prawa – jak Antoni Zygmunt Helcel, Michał Bobrzyński, Franciszek Piekosiński, Stanisław Estreicher, Stanisław Kutrzeba, Bolesław Ulanowski, Abdon Kłodziński, Konstanty Grzybowski i Adam Vetulani. Był – jak oni – prawnikiem-humanistą o głębokiej wiedzy i rozległej rozpiętości zainteresowań twórczych. Ze swobodą poruszał się po historii ustroju dawnej Polski, badał struktury w ustroju i prawo pod zaborami, był znanym i uznanym badaczem prawa kanonicznego, należał do nielicznej w Polsce grupy badaczy – znawców prawa średniowiecznej Anglii. Jego podstawowe monografie: *Dozory w insurekcji kościuszkowskiej* (1954), *Ustrój władz cywilnych powstania kościuszkowskiego* (1959), *Ochrona wolności osobistej na tle rozwoju państwowości anglosaskiej Brytanii do roku 1066* (1965), *Ustrój i prawo Wonego Miasta Krakowa 1815-1846* (1979) weszły do klasyki polskiej literatury historyczno-prawnej. Oddziaływał na środowiska intelektualne wzorowym wypełnianiem licznych obowiązków organizacyjnych, a jeszcze bardziej swoją głęboko humanitarną postawą, przyjaznym stosunkiem do ludzi, autorytetem moralnym. Wacław Uruszczak pisze w przedmowie, że Wojciech M. Bartel w niezwykle trudnych latach „prowadził badania i nauczał zgodnie ze wskazaniami tradycyjnej przysięgi doktorskiej (...). Wierny naukowej prawdzie (...) przyczynił się w znaczący sposób do zachowania w polskim prawoznawstwie tradycyjnego jego oblicza jako ‘sztuki dobra i słuszości’, na przekór rozpowszechnianym tendencjom do traktowania prawa jako instrumentu polityki, obojętnego na wskazania etyczne”.

Książka zawiera materiały udanej konferencji naukowej i dobrze, że po czterech latach doczekały się one publikacji.

HENRYK OLSZEWSKI (Poznań)